

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

**2024/3--SON
ILOVA TO'PLAM**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

R.A.Mamajonov O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarida xuquqiy va axloqiy-me'yoriy munosabatlar, o'zaro muloqot madaniyati	545
B.A.Pulatov Yoshlar tafakkurida harbiy qahramonlik ideallarini shakllantirishda ta'lim-tarbiyaning istiqboldagi vazifalari	548
K.I.Marayimova Bo'lajak o'qituvchilarni turizm faoliyatiga tayyorlashning pedagogik-psixologik xususiyatlari ...	552
N.M.O'rinova, G.I.Tillabayeva Talabalarning mustaqil ta'lim olish kompetentligini rivojlantirish usullari	557
D.I.Asqarova Innovatsion yondashuv asosida bo'lajak tarbiyachilarda kreativlikni rivojlantirish omillari	561
M.Q.Jabborova, Sh.D.Raxmatjonov Maktabgacha yoshdagi bolalarni psixologik, intellektual va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda ilk davrning o'ziga xos xususiyatlari	569
M.Q.Jabborova Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalarini pedagogik faoliyatga tayyorlashning zamonaviy sifatiga erishish omillari	572

FALSAFA

A.A.A.Qambarov "Milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari" konsepsiyasini amalga oshirishda diniy qadriyatlar omilining innovatsion xususiyatlari	579
I.M.Arzimatova Boshqaruv kadrlari faoliyatida ma'naviyatning o'rnini	583
D.E.Normatova Sharq ilk uyg'onish davri va uning ilmiy-falsafiy mohiyati	588
I.A.Asatulloev Karl Yung qalb konsepsiyasida sharq va g'arb xalqlari ma'naviy hayotining qiyosiy tahlili	593
T.Y.Bakirov, S.A.Soxibov Korrupsiyaviy munosabatlarni oldini olishning falsafiy-analitik tahlilining ta'limiy jihatlari	597
S.S.Evatov Kalom ilmining vujudga kelishi va uni islomdagi aqidaviy masalalarni o'rganishdagi o'rnini	602
I.Y.Toirov Sivilizatsiya masalalarining nazariy - metodologik jihatlarni o'rganish muammolari	606
A.M.Rasulov Axborot va axborot makoni tushunchasi, ularning falsafiy tahlili	610
A.A.Sayitxonov Jamiyat va shaxs rivojida qadriyatlarning o'rnini	614
F.A.Yuldashev Socio-philosophical analysis of categories of needs and interests	618
S.P.Tojiboyev Boshqaruv kadrlarining axloqiy madaniyati va unga ta'sir ko'rsatuvchi omillar tahlili	625
B.X.Mirzaraximov, B.T.Shokirov Yoshlarda axborot madaniyatini shakllantirishning asosiy mezonari	631
M.A.Abduxamidov Sovetlarning O'zbekistondagi masjidlariga munosabatining tahlili	635

SIYOSAT

J.A.Dadaboyeva Farzandlikka olishni bekor qilish asoslari	638
A.A.G'aniyev Yangi iqtisodiy siyosat sharoitida O'zbekiston qishloq xo'jalik kooperativlari faoliyati	643

TARIX

B.A.Usmonov "Sohibqiron" atamasining kelib chiqishi va ma'nosiga oid fikrlarga bir	648
--	-----

UO'K: 1:159.964.2:130.2:291.1

KARL YUNG QALB KONSEPSIYASIDA SHARQ VA G'ARB XALQLARI M A'NAVIY HAYOTINING QIYOSIY TAHLILI**СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ДУХОВНОЙ ЖИЗНИ ЛЮДЕЙ ВОСТОКА И ЗАПАДА В КОНЦЕПЦИИ СЕРДЦА КАРЛА ЮНГА****COMPARATIVE ANALYSIS OF SPIRITUAL LIFE OF EAST AND WESTERN PEOPLE IN CARL JUNG'S CONCEPT OF HEART****Asatulloev Inomjon Abobakir o'g'li**

Farg'ona davlat universiteti

Falsafa va milliy g'oya kaedrası dotsenti

Annotatsiya

Maqolada Karl Yungning qalb konsepsiyasida sharq va g'arb xalqlari ma'naviy hayotining qiyosiy tahlili keltirilgan. Shuningdek, mutafakkirning jamoaviy ongsizlik arxetiplari ta'limotiga doir qarashlari bayon qilingan.

Аннотация

В статье представлен сравнительный анализ духовной жизни народов Востока и Запада в концепции души Карла Юнга. Также описаны взгляды мыслителя на учение об архетипах коллективного бессознательного.

Abstract

The article presents a comparative analysis of the spiritual life of Eastern and Western peoples in Carly Jung's concept of the soul. The thinker's views on the doctrine of collective unconscious archetypes are also described.

Kalit so'zlar: jamoaviy ongsizlik, inson komoloti, qalb, ruhiyat, psixoanalitika, ongsizlik, ma'naviy olam, ruh, jon, borliq, tana, qalb konsepsiyasi.

Ключевые слова: коллективное бессознательное, зрелость человека, душа, психика, психоаналитика, бессознательное, духовный мир, дух, душа, существование, тело, понятие души.

Key words: collective unconscious, human maturity, soul, psyche, psychoanalytics, unconscious, spiritual world, spirit, soul, existence, body, concept of soul.

KIRISH

«Tahliliy psixologiya»ning yana bir markaziy tushunchasi bu – «jamoaviy ongsizlikdir». «Jamoaviy ongsizlik» o'z ichiga o'tmishga aylangan insoniyat xotiralarini, irqiy va milliy tarixni, xattoki, insoniyatgacha bo'lgan jonli mavjudlikni ham qamrab oladi. Bu butun irq va xalqlarga tegishli bo'lgan umuminsoniy tajribadir. Jamoaviy tuzilmaning bunday ongsiz mazmuni, Yung fikricha, inson ruhiyati va miyasini genetik-nasliy tuzilmasidan kelib chiqadi. Aynan «jamoaviy ongsizlik» olim fikricha hamma «arxetip»lar mujassamlashgan manbadir.

Karl Yung ta'limotida Sharq madaniyati bilan G'arb madaniyati mushtarakligi, ya'ni ular tajribasi va irrashional talqiniga murojaat qilib, Sharq madaniyati va qadriyatlarining ichki mohiyatini anglash zarurligini ta'kidlaydi.

Asosiy fikr shundaki, sharqona inson botiniy intilishi (introvertligi) – bu o'z-o'zini in'ikos qilish emas. Bu shaxsning yuqori ruhiy ibtidoda ya'ni, "Yagona"da singib ketishini bildiradi. Ana shu sharqona "Yagona" bilan bog'liq holda Yung "jamoaviy ongsizlik"ni talqin qiladi. Buning isboti tariqasida Xitoy falsafasidagi Xudoning samoviy (Osmon) kuch-qudratini namoyon bo'lishi "Yagona" Ruh qarashlarida ham o'ziga xos tarzda aks etganligini K.Yung ta'limotida muayyan darajada ko'rishimiz mumkin.

ADABIYOTLAR TAXLILI VA METODOLOGIYA

Yungning "jamoaviy ongsizlik" tushunchasi o'ziga xos oliy timsol, ilohiy-ruhiy ibtidoni bildiradi. Bu oliy timsoliy ibtido ruhiy pardaga o'ralgan "oliy ong"dir. U alohida inson ruhiyatiga nisbatan chuqurroq darajadagi voqelikka ega. Bu ilohiylik chegarasida turgan ruh borlig'idir. U Sharq

madaniyati tajribasiga, uning norasional talqiniga murojaat qilgan holda shunday xulosaga keladi. "Biz sharq qadriyatlariga ichkaridan kirib borishimiz zarur, - deb ta'kidlaydi K.Yung, - tashqaridan emas; ularni ongsizlikdan qidirishimiz kerak"[13;106]. Gap faqat, sharqona inson madaniyatining "botiniy intilish" ("introvertlik") ruhiyatida emas, uning "qalb"ga yo'naltirilganligida ham emas, unga qarama-qarshi bo'lgan ongi "tashqi dunyo"ga qaratilgan g'arbona zohiriy intilish (ekstrovert) inson madaniyatida ham emas. Asosiy masala shundaki, Sharqona inson botiniy intilishi (introvertligi) – bu o'z-o'zini in'ikos qilish emas (ya'ni, o'z "Men"i tahlili): "...sharq insoni uchun ongni "Men"siz tasavvur qilish qiyinchilik tug'dirmaydi"[13;108]. Sharqona ongga xos bo'lgan ana shu tasavvurni Yung "bizning "ruh"imizga aynan xos bo'lmagan ruh"[13;108], - deb ataydi. Masalan, yuqorida zikr qilingan yogadagi samadxa holatiga o'z "Men"idan butunlay voz kechish yo'li orqali erishish mumkin. Bu shaxsning yuqori ruhiy ibtidoda ya'ni, "Yagona"da singib ketishini bildiradi. Bu Spinoza qarashlaridagi Xudoni, Gegel falsafasidagi Mutlaq ruhni eslatadi. "Yagona" shaxsiy ondan "tashqarida" emas, (ya'ni xristian dinidagi "standart" bo'lgan "samodagi" Xudo emas, S.K'erkegorning ham Xudosi emas yoki K.Marksning tarixiy materializmdagi "jamiyat"i ham emas), birinchisi ibtidosidan ikkinchisini taqozo qiladi. Ana shu sharqona "Yagona"dan kelib chiqqan holda Yung o'zining "jamoaviy ongsizligi"ni talqin qiladi. "Shunday ma'nodagi "jamoaviy ongsizlik" tushunchasi Buddaning evropacha ko'rinishidir (ekvivalentidir), u nurlangan ruhdur"[13;108], - deb qayd qilgan edi olim.

NATIJA VA MUHOKAMA

Karl yung qalb konsepsiyasida sharq va g'arb xalqlari ma'naviy hayotining qiyosiy tahlili murakkab falsafiy tahlilatr ustiga qurilgan. K.Yung o'z xulosalarini qadimgi Xitoy falsafasining «dao» haqidagi manbalari hamda qadimgi Hindistonning ilohiy kitoblaridan keltirilgan iqtiboslar bilan asoslaydi. Umuman olganda, uning ruhiy holatlarga bag'ishlangan tadqiqoti butun jahon falsafasini ruhiy jihatdan birlashtirish mumkinligini isbotlab berishga qaratilgan. Yung nafaqat falsafaning, balki insonning ruhiy olami hamda borliqning ruhiy olami yagonaligini ham asoslashga harakat qildi.

Xuddi shunday, «O'zlik» haqida gapirib K.Yung uni - shaxsning markaziy «arxetip»idir, deydi. Uning atrofida insonning hamma fazilatu-xislatlari jamlanadi. Bu iborani Yung qadim hind falsafasi bo'lmish Upanishadlardan oladi. Bu ibora shaxsning bir butunligini anglatadi. Bu «arxetip» orqali Yung turli timsollarni ifodalaydi, ularning asosiysini ilohiy doiradir yoki «mandala» deb ham ataydi. «Mandala» - qadim hindlarning tasavvurida butun mavjudlikning jamlanishini ifoda qiladi. Umuman olaganda, Yung «arxetip»larni ta'riflashda ko'pincha Sharq falsafasiga murojaat qiladi. Chunki olimning fikriga ko'ra, «qadimgi hind falsafasining tushunchasi bo'lgan «karma» (ruhiy birinchi asos) «arxetip»lar tabiatini tushunishning chuqur mohiyatini tashkil qiladi». Yungcha ruhiyat tizimida agar «Men» shaxs ongining sub'ekti bo'lsa, «O'zlik» inson ruxiyatining yaxlit sub'ektidir. Shunday qilib, «O'zlik» onglilik va ongsizlikning o'rta sohasini tashkil qiladi. «O'zlik» «Ko'lanka» bilan ham, «Shaxslik» bilan ham aynan mos kelmaydigan shaxs markazidir. Bu shaxs muvozanatining yangi qirrasidir. U o'zida ongsizlik va ongni jamlay olish xususiyatiga ko'ra, insonning butun hayotiy faoliyatini belgilab beradi va qismlarning yaxlitlikka erishishini ta'minlash uchun yo'naltirilgan. «O'zlik» Yung fikriga ko'ra, insonning ongsiz hayotida oliy timsoliy shaxs sifatida namoyon bo'ladi. Gyotening Faust timsoli bilan birga Mefistofelning, Nissshedagi Zardo'shtning mavjudligi bilan birga «badxulq inson ko'lankasi» ham bo'ladi, bunday oliy timsoliy shaxsda hamma qadimgi-arxaik qirralar saqlanib qolgan holda, insonning o'tmishi, buguni va kelajagidagi yuksakligiyu tubanligini ham o'zida mujassam qiladi.

K.Yungning ruhiyat tahlili ikkiga bo'linadi. Olimning ruhiyat tahlili o'xshatish kuzatuv-tajribalari usuliga asoslanadi. Uning mazmunini sezgi idroki (persepsiya)[14], o'z-o'zini idrok qilish (appersepsiya)[14], o'xshatish (assosiasiya) tushunchalarining shakllanishi va ruhiyatning markaziy harakatini tashkil qiladi. Bu usulning mazmuni shundaki, mijozga so'zlar mazmuni tushuntiriladi, mijoz tavsiya qilingan so'zlarga o'xshash yoki o'xshashi yaqin bo'lgan so'zlarni topadi, bunda javob tezligiga va tashqi ta'sirlantiruvchilarga diqqat qaratiladi. Bunday tajriba natijalari tadqiq qilinuvchining "kompleks"larini ya'ni xususiyatlari majmuasini bilishga yordam beradi. K.Yungning chuqur ruhiyat tahlili esa, jamoaviy ongsizlik arxetiplari ta'limoti bilan bog'lanadi, ya'ni inson ruhiyatini tashkil qiladi.

K.Yung din va axloqqa o'tkazilgan (sublimasiya) inson hirsyligiga e'tibor qaratmaydi. Ularning ikkisini ham "bevosita ruhga berilganlik", deb qabul qiladi. "Tabiatning qadimdan qolgan arxaik bilimi" natijasi, "qalb" yig'indisi, "ichki va tashqi hayot" tajribasi, timsoliy shaklning ifodasi, deydi. Yung fikriga ko'ra, "... bizning ruhiyatimiz o'zining ketidan timsoh kabi uzun dumini sudrab

FALSAFA

yuradi, bu shaxs, urug', millat, Evropa va butun insoniyat tarixidir"[15;55]. Yungning "jamoaviy ongsizligi" voqelikka aylangan madaniyatni bilish (anglash) emas, shaxs "ortidagi tarix" emas, balki, "butun insoniyatning xususiyatidir, u umumiy tarzda namoyon bo'ladi"[15;31]. Yungga ko'ra, jamoaviy ongsizlik mohiyatan timsoliy-hissiy shakl sifatida namoyon bo'ladi. Shuning uchun ham u shaxsga bevosita o'z-o'zidan ochiladi. Masalan, bu holat tush ko'rganda namoyon bo'ladi.

Yung fikriga ko'ra, ongsizlikni tushunishdagi ziddiyat ongni ongsizlik tomon siqib chiqarilishida yaqqol namoyon bo'ladi, ong ongsizlikka "g'arq" bo'ladi. Yung masofadan muloqot qilish hodisasining haqiqiylikiga to'liq ishonadi. Bunday jarayon muayyan darajada ilohiy-ruhiy kuchga ega ekanligi, ya'ni Sharq faylasuflari bu holatlarni chuqur o'rganganligini Karl Yung tan oladi va uning norasional talqinini ishlab chiqadi.

Ongsizlik haqidagi ana shu tub negizli farq ostida Yung o'zining inson shaxsining shaxsiylashuvi haqidagi nuqtai nazarini quradi. Bu ijtimoiylashuv nazariyasiga qarshi turadi. Olimning nuqtai nazariga ko'ra, inson shaxsining shakllanishi "... yagona mavjudotning o'ziga xos tuzilishi ... jamoaviy psixologiyadan va umumiylikdan farqlanishi"[16;169] jarayonidir.

Ongli "Men"ning oliy timsoli ruhiy jarayon bilan tana o'rtasidagi vositachi sifatida namoyon bo'ladi, bu "yarimfiziologik" holatdir. Ilohiy ruhiyatning bunday qatlamini egallash Sharqda istak-xohishlardan voz kechish orqali amalga oshiriladi, G'arbda esa, iroda kuchiga tayaniladi. Bular negizida ziddiyatli ko'nikmalar yotadi. Iroda – xohish-istaklarni jilovlaydi. Xatxa-yoga mashqlari orqali esa, ruhiyatning quyi qatlamlariga shunday ishlov beriladiki, natijada ular yuqori ongga o'tishga to'siq bo'lmaydilar. G'arbona inson o'z-o'zini davolash (meditasiya)ni iroda va diqqatni o'z "Men"iga jamlash sifatida tushunadi. Sharqona talqinda bu jarayon "fikir jamlanmasi"siz amalga oshadi – u hech narsaga yo'naltirilmagan. "Chunki unda markazning o'zi yo'q, - deb yozadi olim, - ong shunday parchalanib ketadiki, u bevosita ongsiz holatga yaqinlashib qoladi"[16;146]. Ongsizlik Sharq falsafasining asos negizini tashkil qiladi. Biroq, istak-xohish orqali ruhiyat tahlili – onglilik sari boraveradi.

Shunday qilib, ongsizlik sohasida eng umumiy ravishda o'zaro aloqa mavjud. Uning ichiga kirish orqali insonda "o'z-o'zidan mavjud (transsendental) hissiyot" uyg'onadi, shunga ko'ra biz "Yagona ruh"ga yo'l olamiz, o'z-o'zimizni ozod qilish holatiga erishamiz. "Yagona" – bu hurlik va ozodlik demakdir. Evropa madaniyatida ana shunday qobiliyat yo'qotib qo'yilganligi tufayli "ruh bo'hroni"ga olib keldi. G'arb insoni o'zining asosidan, ildizidan begonalashgan, o'zining ruhiy mohiyatidan ajralib qolgan, uning qalbida ezgu g'oyalar bo'lsa ham ular tashqi maqsadlarga qaratilgan edi. "Sharqda ichki inson tashqi inson ustidan hukmronlik qiladi, shuning uchun ham dunyo uni ichki negizidan ajratib ololmagan. G'arbda esa, tashqi inson birinchi darajaga o'tib olgan, shuning uchun ham o'zining ichki mohiyatiga begona bo'lib qolgan. Yagona Ruh, yagonalik, noaniqlik, yaxlitlik va abadiylik Yagona Xudo timsoliga yashirinib olgan. Inson mayda mavjudotga aylanib, o'z yumushlariga ko'milib ketdi"[13;121]. Darvoqe, Sharq ma'naviyatida, madaniyatida, axloq-odob va umuman diniy qarashlarida, ayniqsa Islom dinida bir zum ham Haq taola – Xudoni unutish, "o'z yumushlariga ko'milish" sira ham ko'zga tashlanmaydi. Shu jihati bilan ham G'arb faylasufi Karl Yung Sharq falsafasi donishmandligiga murojaat qilganligini ta'kidlashimiz joiz.

Yuqorida aytilgan fikrlardan, muayyan darajada ruhiyatsiz "chirigan" G'arb madaniyatidan voz kechib, sharqona meditasiyadan panohtopish kerak, degan xulosaga kelish mumkin. Lekin Yung bunday keskin xulosaga kelmay, balki ikki buyuk madaniyatning "bir yoqlamaligini" ta'kidlaydi: "Ulardan biri onglilik olamiga etarli baho bermaydi, boshqasi – Yagona Ruh - yaxlitlik dunyosini inobatga olmaydi. Natijada ikkisi o'zining xulosalari orqali, yaxlitlikning ikkinchi yarmisiz qoladi; ularning hayoti yaxlit mavjudlikdan ayrilib, sun'iy, insonsiz bo'lib qoladi"[13;122].

Shuning uchun freydcha ruhiyat tahlili evropacha madaniyatning ruhiy rivojini ifodaladi; tafakkurning hukmronligini bir oz bo'lsa-da chekintirdi, ruhni aqlga nisbatan yuqoriroq, kengroq talqin qildi, degan xulosaga keldi Karl Yung. Olimning qat'iy fikriga ko'ra, Sharqni to'liqligicha qabul qilish ham xatolikka olib keladi: "Meni buyuk Sharq faylasuflari qanchalik hayratga solsa, ularning falsafiy dunyoqarashi shunchalik ruhlantirmaydi. Men ularni timsoliy ruhiyatshunos ekanligiga shubha bilan qarayman. Ularni aynan qabul qilib bo'lmaydi, ular bilan hazillashib ham bo'lmaydi. Ular nazarda tutgan narsani falsafiy dunyoqarash deb e'tirof etilsa, unda bunday tushunishning kelajagi ham yo'q.

XULOSA

Yuqorida keltirilgan fikr-mulohazalarni umumlashtirgan holda quyidagi xulosalar ishlab chiqildi: Sharqona ongga xos bo'lgan tasavvurni Yung "bizning "ruh"imizga aynan xos bo'lmagan

ruh", deb ataydi. Masalan, yuqori yogadagi samadxa holatiga o'z "Men"idan butunlay voz kechish yo'li orqali erishish mumkin. Bu shaxsning yuqori ruhiy ibtidoda ya'ni, "Yagona"da singib ketishini bildiradi; Sharqda ichki inson-ruhiy tashqi-jismoniy inson ustidan hukmronlik qiladi, shuning uchun ham dunyo uni ichki ruhiy negizidan ajratib ololmagan; G'arbda esa, jismoniy inson birinchi darajaga o'tib olgan, shuning uchun ham o'zining ichki ruhiy mohiyatiga begona bo'lib qolgan. Yagona Ruh, yagonalik, noaniqlik, yaxlitlik va abadiylik Yagona Xudo timsoliga yashirinib olgan; K.Yung din va Xudo to'g'risidagi qarashlarini yanada kengroq tarzda Sharq ta'limotlariga, xususan hind falsafasiga murojaat qilgan holda "libido" tushunchasini o'ziga xos talqin qilish orqali rivojlantiradi; K.Yung ikki buyuk madaniyatning "bir yoqlamaligini" ta'kidlaydi. Ulardan biri onglilik olamiga etarli baho bermaydi, boshqasi – Yagona Ruh - yaxlitlik dunyosini inobatga olmaydi. Natijada ikkisi o'z xulosalari orqali, yaxlitlikning ikkinchi yarmisiz qoladi. Ularning hayoti yaxlit mavjudlikdan ayrilib, sun'iy, insonsiz bo'lib qoladi; Yung «arxetip»larni ta'riflashda Sharq falsafasiga murojaat qiladi. Chunki olimning fikriga ko'ra, «qadim hind falsafasi tushunchasi bo'lgan «karma» (ruhiy birinchi asos) «arxetip»lar tabiatini tushunishning chuqur mohiyatini tashkil qiladi»; umuman olganda, Yungning bu boradagi qarashlari butun jahon falsafasini ruhiyat tahlili jihatdan birlashtirish mumkinligini isbotlab berishga qaratilgan. Yung nafaqat falsafaning, balki insonning ruhiy olami hamda borliqning ruhiy mohiyati yagonaligini ham yaqqol namoyon etdi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. –М.: Фонд "За экономическую грамотность", 1995. –С. 10.
2. Файхингер Г. Философия как если бы. –М.: -СПб, 1961.
3. Adler A. Individual Psychology of Alfred Adler. A systematic presentation in selections from his writings. - N.Y., 1964. -P. 129.
4. Ларошфуко Ф. Максимы. Б. Паскаль. Мысли. Ж. де. Лебрюйер. Характеры. -М., 1990. –С. 176.
5. Ницше Ф. Собр. соч. Т. 1. –М., 1990. –С. 325.
6. Adler A. Understanding Human Nature. -N.Y., 1928. -P. 259.
7. Adler A. Superiority and Social Interest: A collection of later writings. -N.Y., 1979. -P. 39.
8. Adler A. Understanding Human Nature. -N.Y., 1928. -P. 43.
9. Adler A. Cooperation Between the Sexes: Writings on women, love and marriage, sexuality and its disorders. - N.Y., 1978. -P. 78.
10. Adler A. The Progress of Mankind // Individual Psychol., 1982. Vol. 38. № 1. -P. 14.
11. Форобий. Фозил одамлар шаҳри. –Тошкент, 1993. –Б. 186.
12. Ибн Сино. Шифо // Юсуф Мусо. Ибн Сино фалсафасида социология ва сиёсат. –Қоҳира, 1952. –Б. 8.
13. Юнг К. О психологии восточных религий и философий. –М., 1994. –С. 106.
14. Юнг К. О психологии восточных религий и философий. –С. 108.
15. Фалсафа: қомусий луғат. –Тошкент: Шарқ, 2004. –Б. 198.
16. Юнг К. Аналитическая психология. -СПб., 1994. –С. 55.
17. История зарубежной психологии. –С. 169.
18. Юнг К. О психологии восточных религий и философий. С. 121.